

УДК 330.1:316.3

А. А. Турило,
*д. е. н., професор, професор кафедри економіки, організації та управління підприємствами,
 Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна*
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6403-7556>

С. В. Архипенко,
*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління
 та адміністрування, Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна*
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6403-7556>

Л. А. Буркова,
*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління
 та адміністрування, Криворізький національний університет, м. Кривий Ріг, Україна*
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2840-5785>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.10.109

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЯК ПІДГРУНТЯ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

A. Turylo,
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics,
 Organization and Enterprise Management, Kryvyi Rih national university, Kryvyi Rih, Ukraine

S. Arkhypenko,
 PhD in Economics, Associate Professor, Associate professor of the Department of Accounting, Taxation,
 Public Governance and Administration, Kryvyi Rih national university, Kryvyi Rih, Ukraine

L. Burkova,
 PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Taxation,
 Public Governance and Administration, Kryvyi Rih national university, Kryvyi Rih, Ukraine

SOCIAL RESPONSIBILITY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS THE BASIS OF MODERN SOCIAL POLICY

Наголошено на існуванні тісного взаємозв'язку між категоріями "сталий розвиток", "соціальна відповідальність" та "соціальна політика". Окреслено в чому саме проявляється їх взаємозалежність.

Зазначено, що в умовах розвинутої ринкової економіки існують два напрямки соціальної політики держави: соціальне вирівнювання через розподіл доходів та забезпечення соціальних гарантій за нормальних умов життя. Соціальну політику в сучасному світі проводять різні суб'єкти і насамперед держава, партії, суспільні рухи й об'єднання, а також самі громадяни (громадські ініціативи). Проте основним суб'єктом, який формує та реалізує соціальну політику, є держава.

Окреслено, що ключ до вирішення проблеми формування громадянського суспільства в Україні знаходиться у взаємодії основних елементів життєдіяльності, гармонізації інтересів держави, бізнесу, населення, яка постійно балансує між ефективністю і справедливістю. Констатовано, що виокремлення цієї тріади, складної структури їх взаємовідносин як спеціальної сфери наукового дослідження є закономірним.

Modern society faces complex challenges related to the preservation of natural resources and environmental sustainability, ensuring a decent life for all people, and ensuring social justice. Achieving sustainable development is a key task of modern society, and social policy plays a key role in this process.

The existence of a close relationship between social policy and sustainable development is emphasized. On the one hand, sustainable development can be achieved only under the conditions of ensuring social justice and protecting human rights to access resources and infrastructure. On the other hand, social policy can only be successful if it meets the requirements of sustainable development.

The categories of sustainable development and social responsibility are also interrelated and interdependent. After all, development can only take place if the principles of social responsibility are observed. Businesses that view their activities with regard to social and environmental norms are more competitive and have greater public support.

In the conditions of a developed market economy, there are two directions of the state's social policy: social equalization through income distribution and provision of social guarantees under normal living conditions. Social policy in the modern world is carried out by various subjects, primarily the state, parties, social movements and associations, as well as citizens themselves (public initiatives). However, the main entity that forms and implements social policy is the state.

The key to solving the problem of the formation of civil society in Ukraine lies in the interaction of the main elements of life, the harmonization of the interests of the state, business, and the population, which constantly balances between efficiency and justice. It is natural to single out this triad, the complex structure of their relationships, as a special field of scientific research. The current time poses an important problem for the future of the country, the search for a harmonious combination of the interests of business and civil society in order to create promising conditions for the development of social responsibility on a national scale. The possibility of harmonization is constantly under various threats, internal and external, and the joining of efforts in this key triad.

Ключові слова: сталий розвиток, соціальна відповідальність, соціальна політика, соціальна справедливість, екологічні зобов'язання, держава, громадськість.

Key words: sustainable development, social responsibility, social policy, social justice, environmental obligations, state, public.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідити як соціальна відповідальність та сталий розвиток впливають на сучасну соціальну політику і як ці концепти можуть бути використані для вирішення актуальних проблем, таких як бідність, нерівність та екологічні проблеми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогодні тема соціальної відповідальності та сталого розвитку є дуже актуальною та належить до однієї з найбільш обговорюваних тем у сфері суспільного розвитку. Дослідження та публікації на цю тему здійснюються на різних рівнях, включаючи національні та міжнародні дослідження, а також на рівні окремих підприємств та організацій. Крім того, постійно розробляються та оновлюються нормативно-правові документи, що регламентують суспільні відносини у цих сферах. Недавні дослідження також показують, що соціальна відповідальність та сталий розвиток є факторами, що сприяють покращенню процесів прийняття рішень державними органами та формування громадської думки.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ

Мета статті — дослідити зв'язок між соціальною відповідальністю та сталим розвитком, а також визначити їх важливість для формування ефективної соціальної політики, спрямованою на забезпечення добробуту людей та збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасне суспільство зіштовхується зі складними викликами, пов'язаними зі збереженням природних ресурсів та екологічної стійкості, забезпеченням гідного життя всіх людей та забезпеченням соціальної справедливості. Досягнення сталого розвитку є ключовим завданням сучасного суспільства, а соціальна політика відіграє ключову роль у цьому процесі.

Сталий розвиток означає розвиток, який задовольняє потреби сучасного покоління без ушкодження можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Це означає, що він повинен ґрунтуватися на збереженні ресурсів та охороні довкілля.

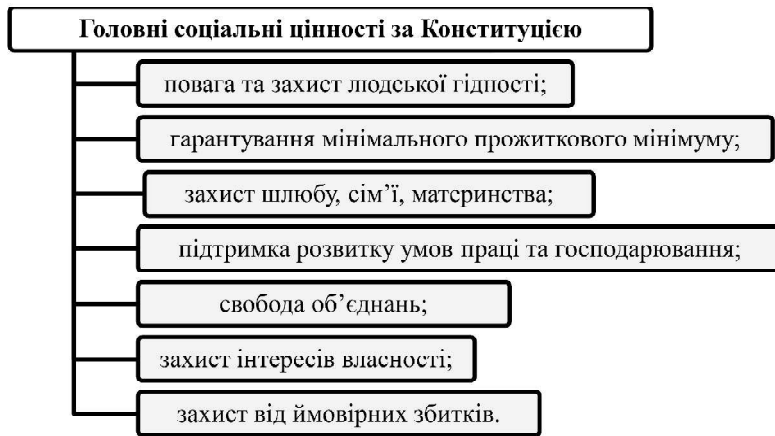

Рис. 1. Соціальні цінності, визначені Конституцією

Джерело: [5].

Багато країн світу, включаючи Україну, визначили сталий розвиток як головний напрямок розвитку світового суспільства, підтримуючи його через прийняття різних міжнародних нормативно-правових актів, таких як Порядок денний на XXI століття (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) [1], Декларація Тисячоліття ООН 2000 р. [2], Йоганнесбурзька декларація із сталого розвитку 2002 р. [3] та інші. Пріоритетним є забезпечення розвитку, який задовольняє потреби сучасного покоління, не зашкоджуючи здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Соціальна політика — це сукупність державних заходів та програм, спрямованих на розвиток та забезпечення соціального захисту громадян. Головною метою соціальної політики є забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, підвищення якості життя та зменшення соціальної нерівності в суспільстві.

Соціальна політика є одним із важливих компонентів державної політики в будь-якій країні. Успішна реалізація соціальної політики впливає на якість життя гро-

мадян, забезпечує стабільність та економічний розвиток країни.

У цілому варто відмітити існування тісного взаємозв'язку між соціальною політикою та сталим розвитком. З одного боку, сталий розвиток може бути досягнутий лише за умов забезпечення соціальної справедливості та захисту прав людини на доступ до ресурсів та інфраструктури. З іншого боку, соціальна політика може бути успішною лише тоді, коли вона відповідає вимогам сталого розвитку.

Одним з основних принципів сталого розвитку є інтеграція економіки, соціальної сфери та охорони довкілля. Це означає, що соціальна політика має бути орієнтована на забезпечення доступу до соціальних послуг та створення систем для економіки.

В умовах розвинутої ринкової економіки існують два напрямки соціальної політики держави: соціальне вирівнювання через розподіл доходів та забезпечення соціальних гарантій за нормальних умов життя [4].

Основний закон (Конституція) орієнтує державу на ряд головних соціальних цінностей, а саме [5] (рис. 1).

Ці цінності, їх втілення в життя та захист повинні стати основою соціальної політики. Варто зазначити, що в ринковій системі вона формується з урахуванням конкретно історичних умов країни [6]. Тому основними напрямками соціальної політики, що відбивають її специфіку можуть бути (рис. 2).

Соціальну політику в сучасному світі проводять різні суб'єкти і насамперед держава, партії, суспільні рухи й об'єднання, а також самі громадяни (громадські ініціативи). Особливу роль у цій сфері в країнах ринкової економіки із соціальною орієнтованістю відіграє розробка системи соціального захисту людей похилого віку, інвалідів, сім'ї, молоді [6].

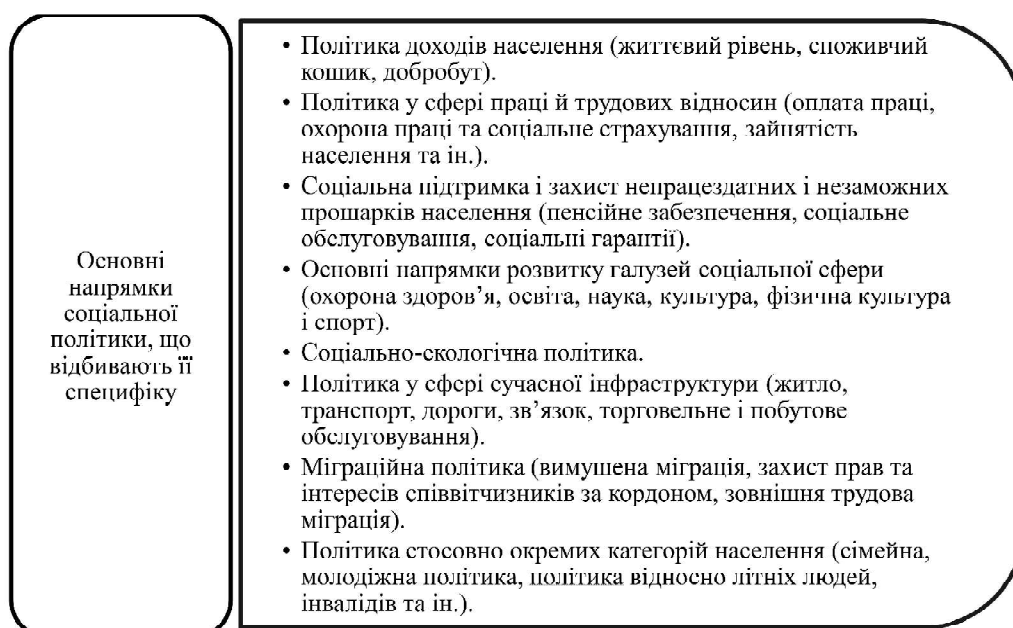

Рис. 2. Основні напрямки соціальної політики, що відбивають її специфіку

Джерело: [6].

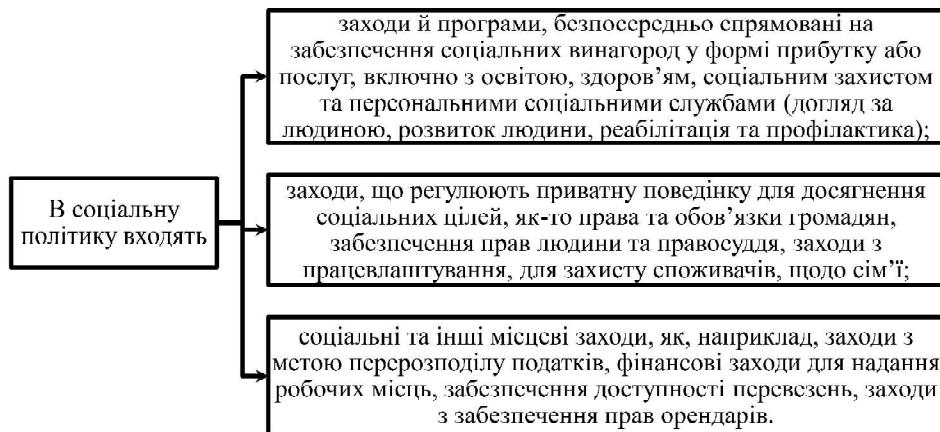

Рис. 3. Заходи, що складають соціальну політику

Джерело: [7].

Проте основним суб'єктом, який формує та реалізує соціальну політику, є держава. Часто цю політику розглядають як функцію державної відповідальності в частині таких аспектів [7]:

- за використання громадських ресурсів;
- за регулювання приватної діяльності;
- за підтримку приватно-індивідуальної та колективної поведінки з метою максимізації соціальної вигоди та умов життя населення.

Конкретизуючи зону відповідальності держави перед суспільством у соціальній площині, віднесемо до неї низку таких заходів (рис. 3).

В процесі практичної реалізації державою соціальної політики ключовим є дотримання нею принципів забезпечення соціальної справедливості. Це поняття трактують як соціально-психологічне сприйняття принципів і форм організації суспільства, що відповідає інтересам людей і соціальних груп, тобто узагальнена моральна оцінка суспільних відносин [7].

Для сучасної держави реалізація принципу соціальної справедливості у суспільстві означає, що вона повинна забезпечити справедливий розподіл:

- 1) діяльності, доходів, праці;
- 2) соціальних благ (прав, можливостей, влади, винагород, визнання);
- 3) рівня та якості життя;
- 4) інформації та культурних цінностей [7].

У науковій літературі мають місце чотири погляди на соціальну справедливість. Розглянемо найбільш відомі концепції справедливості чи справедливого розподілу доходів: егалітаристську, утилітаристську, роулсіанську й ринкову. Систематизуємо ці підходи та відобразимо на рисунку 4.

Вибір принципів соціальної справедливості визначається в кожному суспільстві по-своєму, виходячи з духовних підвалин і вироблених національних стандартів, що формувалися протягом усього попереднього історичного розвитку даної країни.

При реалізації соціальної політики важливе місце займає проблема соціального партнерства, яка розглядається насамперед як спосіб досягнення згоди в суспільстві, а також як інструмент спільного вироблення рішень із соціальних питань з боку держави і громадських організацій.

Зауважимо, що у сучасному світі зростає увага до проблем сталого розвитку та соціальної відповідальності. Ці питання стають все більш актуальними і вимагають належної уваги з боку уряду, бізнесу та громадськості.

Соціальна відповідальність — це свідомість бізнесу та організацій про їх відповідальність перед суспільством і навколишнім середовищем. Це вимагає від підприємств забезпечення належних умов праці для своїх працівників, дотримання екологічних та етичних норм.

Сталий розвиток та соціальна відповідальність взаємопов'язані та взаємозалежні категорії. Адже розвиток може бути лише за умови дотримання принципів соціальної відповідальності. Підприємства, які бачать свою діяльність з урахуванням соціальних та екологічних норм, є більш конкурентоспроможними та мають більшу підтримку громадськості.

Соціальна відповідальність є суттєвим аспектом сталого розвитку, після чого вона орієнтована на досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей. Дотримання прав працівників є однією з ключових складових соціальної відповідальності підприємств. Принципово важливо забезпечити працівників належними умовами праці, забезпечивши безпечні та здорові умови роботи, а також забезпечити їх права на соціальне страхування та інші блага.

Ураховуючи, що сталість розвитку передбачає збереження ресурсів для майбутніх поколінь, підприємства повинні ставити перед собою завдання мінімізувати негативний вплив на забруднення довкілля та підвищити екологічну ефективність своєї діяльності.

Соціальна відповідальність також включає в себе взаємодію зі спільнотою. Підприємства повинні дотримуватись інтересів суспільства та вживати заходи для поліпшення його добробуту. Це може охоплювати участь у розвитку місцевих ініціатив, підтримки місцевих бізнесів тощо.

Таким чином, соціальна відповідальність є компонентом сталого розвитку, після сприяння збалансованому економічному розвитку та охорони довкілля. Це означає, що підприємства повинні виконувати свої соціальні та екологічні зобов'язання не тільки для задо-

ПОГЛЯДИ НА СОЦІАЛЬНУ СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Егалітаристська концепція (фр. *egalite* — рівність) вважає справедливим *зрівняльний розподіл доходів*, тобто коли всі члени суспільства отримують рівні блага. Логіка міркувань тут така: якщо потрібно розділити визначену кількість благ між однаковими людьми, то справедливим був би розподіл порівну.

Роулсiанський підхід — озвучений Джоном Роулсом, сучасним американським філософом, який стверджує, що справедливою вважається така диференціація доходів, при якій відносна економічна нерівність припустима лише тоді, коли вона сприяє досягненню більш високого абсолютного рівня життя найбільш вразливими членами суспільства

Утилітарний принцип — походить із вчення Ієремії Бентама, основоположника доктрини утилітаризму. Бентам вважав, що головним завданням держави є забезпечення найбільшого щастя для можливо більшої кількості членів суспільства. Однак він виходив із того, що функції корисності в різних людей неоднакові, тобто здатність до насолоди в результаті володіння якоюсь кількістю благ у кожної людини своя. Одержувати при цьому більшу частку суспільного багатства має той, хто корисніший для суспільства.

Ринковий розподіл доходів — припускає відповідність доходу кожного власника фактора виробництва тому граничному продукту, отриманому від даного фактора. Соціальна справедливість при цьому встановлюється ринком і його регуляторами. Тобто у цьому випадку припустима значна нерівність при розподілі доходів.

Рис. 4. Погляди (концепції) на соціальну справедливість

Джерело: [7].

волення потреб споживачів, а й для забезпечення сталого розвитку усього суспільства.

З метою реалізації соціальної відповідальності, підприємства повинні здійснювати широкий спектр заходів. Це може бути встановлення ефективної системи управління персоналом, створення безпечних умов праці, забезпечення соціальних пакетів працівникам, взаємодія з громадськістю та багато іншого.

В Україні процес формування громадянського суспільства ще не закінчений, звідси впливає існування суперечності як між його різними сегментами, так і всередині них. Способи дії і короткострокові інтереси бізнесу і населення різні. Бізнес за своєю природою прагне до концентрації благ у найбільш успішних суб'єктів економіки і політики, населення ж ратує за справедливість, тобто більш рівномірний розподіл благ. У цих умовах держава повинна забезпечувати гармонізацію їх поточних інтересів заради досягнення довгострокового успіху суспільства в цілому.

Ключ до вирішення проблеми знаходиться у взаємодії основних елементів життєдіяльності, гармонізації інтересів держави, бізнесу, населення, яка постійно балансує між ефективністю і справедливістю. Виокремлення цієї тріади, складної структури їх взаємовідносин як спеціальної сфери наукового дослідження є законним.

Нинішній час ставить важливу для майбутнього країни проблему пошуків гармонійного поєднання інтересів бізнесу, громадянського суспільства, яке лише зароджується, і влади. Більше того, ні влада, ні бізнес як найбільш сильні компоненти тріади не зможуть трансформуватися в інтересах створення в країні цивілізованої ринкової і демократичної системи без участі в цьому процесі слабкого громадянського суспільства. Мож-

ливість гармонізації весь час знаходиться під різного роду загрозами, внутрішніми і зовнішніми, і об'єднання зусиль у цій ключовій тріаді — це завжди тимчасовий стан рівноваги, оскільки будь-які рішення держави і оцінка їх бізнесом і населенням знаходяться на межі ефективності та справедливості. І цей баланс забезпечується системою противаг і самообмежень, що реалізуються в складних соціально-управлінських і фінансових рішеннях. Прикладів тому можна навести безліч, зокрема, зростання пенсій не завжди відповідає можливостям держави, в той же час "ефективність держави" вимагає витрат, які не завжди приймаються населенням; великий бізнес йде на самообмеження, погоджуючись на антимонопольне регулювання; об'єднання зусиль населення і бізнесу в протистоянні зовнішній експансії, для збереження

в країні більшої частки вироблених ресурсів, може не відповідати політичним крокам держави тощо.

Держава як головне керівне утворення інституту суспільства за допомогою норм права покликана спрямовувати і організовувати спільну діяльність людей і соціальних груп, захищаючи права та інтереси громадян і орієнтуючись на задоволення насамперед суспільних, а не індивідуальних або групових інтересів, які існують у суспільстві.

Найбільш активно роль держави виявляється у функції, яка носить 4 компенсаторний характер: держава бере на себе всі завдання, які стоять перед суспільством, але які воно не може виконати самостійно (наприклад, гармонізацію інтересів населення і бізнесу).

Невід'ємними функціями держави виступають: встановлення норм і правил, гарантування їх дотримання, забезпечення безпеки суспільства (включаючи оборонно-здатність, підтримання стійкості природного і технологічного середовища), стратегічне планування та організація соціальної допомоги. Крім того, держава залежно від рівня розвитку суспільства надає йому послуги, які в майбутньому переходять до населення. Найважливіша з них — реалізація довгострокових і капіталомістких проектів, непривабливих для бізнесу, в першу чергу, в галузі інфраструктури та створення нових технологій.

У плані формування єдиних інтересів суспільства, держави і корпорацій певний інтерес має досвід США, де спочатку стала формуватися система національних інтересів як єдине ціле, що об'єднує корпоративний бізнес і державу. В Україні ж спочатку порізно стали вироблятися системи корпоративних і державних цілей і завдань, а вже потім почалася робота по з'єднанню, пристосуванню їх один до одного з використанням

складної і неефективної державної машини. Природно, за таких умов зберігаються суперечності та напруженість і надзвичайно ускладнюється вироблення єдиної ідеології розвитку.

Для реальної ситуації в Україні характерні такі типово нецивілізовані явища, як девальвація ролі закону, бездіяльність загальних правових принципів і норм, конкуренція джерел права, суперечності між різними нормативними актами, роздробленість, мозаїчність і хаотичність правової регуляції, корпоративний характер різних повноважень і правових статусів. Замість декларованих у Конституції загальних прав людини і громадянина на протигагу принципу загальної правової рівності в реальному житті домінує дух корпоративізму, діє безліч нормативно встановлених особливих прав-привілеїв, спеціальних правових режимів, різного роду правових виключень та пільг — на користь окремих осіб, груп, професій, соціальних верств, територій і т. д.

Для сучасної конфігурації взаємодії основних сфер тріади "державна — суспільство — корпорації" характерно те, що, як правило, про роль держави говорять, маючи на увазі взаємодію держави і ринку як двох способів координації відносин між економічними агентами та їх соціальними групами. При цьому "провали ринку" можуть бути компенсовані "успіхами держави" і, навпаки, "неефективність держави" може бути подолана за допомогою "ефективних ринкових механізмів". У цьому відношенні спостерігається певна недооцінка такого елемента як "суспільство", його соціальної організації, колективів, які мають неабиякий вплив на соціально-економічні процеси.

Економіка, ринок представляють їх конкретні організаційні форми — корпоративні утворення, які, будучи результатом розвитку ринкової економіки, стають повноправними партнерами і співучасниками в схемі: "державна — суспільство — економіка". Причому реальні прояви реалізації функцій держави і суспільства здійснюються через конкретні форми соціальної організації, у даний час до ключових з них відносяться корпоративні бізнес-утворення.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, соціальна відповідальність та сталий розвиток є ключовими складовими сучасної соціальної політики. Вони необхідні для досягнення балансу між економічним розвитком, соціальним благополуччям та охороною довкілля. У подальшому планується дослідити які саме методи інтеграції соціальної відповідальності та сталого розвитку в державну соціальну політику є найбільш ефективними та прогресивними, які виклики та перешкоди можуть виникнути під час впровадження соціальної відповідальності та сталого розвитку в практику державної соціальної політики.

Література:

1. Ріо-де-Жанейрська декларація з навколишнього середовища та розвитку, прийнята Конференцією ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жа-

нейро, 3—14 червня 1992 року). Офіційний сайт Організації Об'єднаних націй. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml

2. Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, прийнята резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 08.09.2000 р. Офіційний сайт Організації Об'єднаних націй. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml

3. Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку, прийнята на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку (Йоганнесбург, Південна Африка, 26.08.—04.09.2002 р.). Офіційний сайт Організації Об'єднаних націй. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml

4. Закон України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" // ВВР України (із змінами, внесеними згідно Закону України 1107-V від 28.12.2007. — 2008. — № 5-6, № 7-8.

5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. — URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

6. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України. Л.: ЛРІДУ-НАДУ. 2011. — 372 с.

7. Ярова Л.В. Соціальна політика України в контексті європейської інтеграції. О.: Фенікс, 2011. — 320 с.

References:

1. UN (1992), "Rio de Janeiro Declaration on Environment and Development", Konferentsiya OON z navkolyshn'oho seredovyscha ta rozvytku [United Nations Conference on Environment and Development], Rio-de-Zhaneiro, Brazyliya, 3-14 June, available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml (Accessed 30 April 2023).

2. UN (2000), "United Nations Millennium Declaration", available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml (Accessed 30 April 2023).

3. UN (2002), "Johannesburg Declaration on Sustainable Development", available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml (Accessed 30 April 2023).

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "About state social standards and state social guarantees", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (Accessed 30 April 2023).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 30 April 2023).

6. Lopushnyak, G.S. (2011), Derzhavna sotsial'na polityka yak peredumova ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [State social policy as a prerequisite for the economic development of Ukraine], LRIDU NADU, Lviv, Ukraine.

7. Yarova, L.V. (2011), Sotsial'na polityka Ukrainy v konteksti yevropeys'koyi intehtatsiyi [Social policy of Ukraine in the context of European integration], Phoenix, Odesa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2023 р.